

никъ, докато турцитѣ пуснали въ ходъ корана, който признава само правото-врѣни и невѣрни.

Не може да се установи разликата между *парикъ* и *отрокъ*. Несъмнено е само едно, че *парикъ* е гръцкото *παρικός*; за значението на думата отрокъ, която често се срѣща и въ Сърбия, и до сега още нѣмаме едно общоприето мнение. Даничичъ я смѣта като общъ изразъ за всички класи на несвободни.

Византийскиятъ, българскиятъ и сръбскиятъ крепостенъ народъ съвсемъ не е билъ робъ: той е притежавалъ свой собственъ имотъ и своя собствена земя; нѣмалъ, обаче, право да я напуска. Въ XIV в. единъ хванатъ при побѣгване сръбски селянинъ жигосали по лицето. Парика не продавали нито подарявали и не освобождавали безъ парчето земя, на което живѣлъ. Задълженията къмъ своя господарь, които се заключаваха въ опредѣлено число работни дни или пъкъ въ заплащане въ натура, твърде разнообразно се установявали отъ правнитѣ обичаи, отъ договори или закони. Въ Сърбия единъ меропъ ималъ право да се оплаче предъ сжда отъ своя господарь, па билъ той самиятъ царь, ако последниятъ би поискалъ отъ него нѣщо повече, отколкото законътъ допуща.

Нито духовенъ санъ, нито военно звание не освобождавали крепостния селянинъ. Посветениятъ за свещеникъ крепостенъ билъ собственостъ на господаря си, при предположението, че последниятъ ще му дава срѣдства за препитаване; само епископскиятъ санъ давалъ пълна свобода. Въ България се срѣщатъ подвластни попове върху земитѣ на манастиритѣ въ Вирпина, Орѣхово и Рила.

Технитари, споредъ орѣховския документъ, сж занаятчиитѣ (*τεχνίτης*); въ стара Сърбия ги наричали *майстори*. Още тогава на Балканския полуостровъ имало селища, които се занимавали изключително съ занаята.

У южнитѣ славяни имало и роби (ст. бълг. рабъ, ж. р. раба или рабыня, *δούλος*), въ Сърбия напр. такива били военно-пленницитѣ татари. Отъ Албания и Далмация още въ 1459 изпращали роби (вѣроятно християни) въ Италия⁷⁰.

Въ България, както и въ Византия, наредъ съ крепостнитѣ имало и свободни поселници главно по балканскитѣ и родопскитѣ висоти.

15. *Областно управление*. Старославянската жупна уредба се задѣржала въ България съ гръцкитѣ названия до падането на старото царство. Царството било раздѣлено на окрѣжи, а всѣки окрѣжъ ималъ по единъ градъ или крепостъ, гдето се съсрѣдоточвали чиновницитѣ и духовенството. Въ XIII и XIV в. в., обаче, окрѣжътъ не се наричалъ вече жупа, както въ Сърбия, Хърватско, Бохемия (Чехия) и у полабскитѣ славяни, а областъ, или по гръцки *хора* (*χώρα*)⁷¹. Леунклавий разказва, споредъ турскитѣ хроники, че въ Шишмановото царство имало 30 или повече крепости и укрепени градове; били ли сж тѣ централни пунктове на областитѣ⁷², не може да се реши.

Народътъ билъ задълженъ да изпълнява дворцови и мѣстни тегоби. За мѣстнитѣ тегоби дава нѣкои сведения вирпинскиятъ хрисовулъ. Цѣлото население на единъ градъ и на околноститѣ му било длѣжно „градъ зидати“ (да строи крепостъ) и „темницъ блюсти“. Мѣстната тегоба — да се строи крепостъ (по сръбски *зиданіе града*), която се срѣща сжщо у хървати, сръби, чехи, поляци, полабски славяни, па дори и въ нѣкои византийски грамоти (*χαρτοκτίσις*)⁷³, точно е обяснена въ Душановия законникъ: „гдѣ се градъ обори или кула, да га направѣ гражданъ тогази града и жупа, што естъ предѣлъ того града“ (ако нѣкжде се повреди крепостъ или кула, жителитѣ както на крепостъта, тъй и на принадлежащата ѣ жупа да я поправятъ). Редовна стража на жупната крепостъ дене и ноше срѣщаме и въ Сърбия (*градоблюденіе* или *цаконство*) (стр. 80), въ Хърватско, гдето